

geschreven bronnen geen middel vormden om afstand te overbruggen, maar integendeel deel uitmaakten van een proces waarbij precies afstand werd gecreëerd tussen de verschillende participanten. S. Teuscher tenslotte plaatst zijn analyse van de zogenaamde *Weistümer* binnen de vraag naar het orale karakter van de laat-middeleeuwse maatschappij. *Weistümer* zijn een soort 'dorpswetten', daterend uit de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne periode, die normatieve beschrijvingen bevatten betreffende de relatie tussen de plaatselijke heer en de dorpelingen. In een proces van compilatie en hergebruik van deze bronnen zijn in de vijftiende eeuw archaïsche en fictieve elementen in de teksten binnengeslopen. Teuscher meent dat deze elementen later verkeerd werden geïnterpreteerd, waardoor zich aldus een foutieve beeldvorming heeft ontwikkeld aangaande specifiek orale aspecten van de middel-eeuwse samenleving.

Persoonlijk vind ik deze bundel zeer interessant, niet enkel wegens de veelheid aan gegevens, maar vooral omwille van de originele vraagstellingen, het vernieuwende karakter van de verschillende bijdragen alsook de stimulerende impulsen die worden geboden met betrekking tot het onderzoek van diplomatische bronnen. Jammer genoeg ontbreekt een algemene conclusie waarbij op generaliserende wijze wordt ingegaan op de gestelde vragen, en waar een stand van zaken wordt gemaakt betreffende het in de meeste gevallen nog lopende onderzoek. Een dergelijke conclusie ware bovendien de geschikte plaats geweest om halt te houden bij mogelijke toekomstperspectieven. K. Heidecker doet dit weliswaar reeds in zijn inleiding wanneer hij verwijst naar de noodzakelijkheid van een zogenaamd semiotische analyse van diplomatische bronnen, analyse die volgens hem moet worden gecombineerd met de vraag naar het waarom van de variërende functies van deze bronnen (12). De onbeantwoorde vragen in verschillende bijdragen tonen echter aan dat dit slechts één van de vele verdere onderzoekspistes kan zijn. Bovendien mag ook de 'klassieke' analyse niet worden verwaarloosd. Onderzoek aangaande de authenticiteit, de datering en de ontstaanscontext van de bronnen blijft noodzakelijk; het vormt de basis voor de vernieuwende vragen zoals ze in deze bundel worden gesteld.

Walter Ysebaert

K. Goudriaan, B. J. Ibelings, J. C. Visser, ed., met medewerking van A. W. Hesselink, *Het Goudse hofstedengeldregister van ca. 1397 en andere bronnen voor de vroege stadsontwikkeling van Gouda* (Apparaat voor de geschiedenis van Holland XIV; Hilversum: Verloren, 2000, xcii + 99 blz., €18,15, ISBN 90 70403 46 3).

Wie in het ARA te 's-Gravenhage de getypte inventaris van het archief van de Hollandse Grafelijkheidsrekenkamer opslaat, zal niet snel vermoeden dat achter de omschrijving 'Een bundeltje verschillende stukken Gouda' een bijzondere bron schuilgaat. Het veertiende-eeuwse 'hofstedengeldregister' dat Bart Ibelings er onlangs aantrof, bleef dan ook decennialang onopgemerkt. De vondst van deze voor de vroege stedelijke ontwikkeling van Gouda belangwekkende tekst gaf aanleiding tot een editie die werd vervaardigd door hem en twee andere specialisten op het terrein van de laat-middeleeuwse Goudse geschiedenis.

Behalve deze archiefvondst telt de editie drie andere bronnen, te weten een al eerder uitgegeven, uit de eerste helft van de veertiende eeuw daterende stedelijke keur aangaande het beheer van de Goudse watergangen, een lijst van 'straatwachtdistricten' uit 1405 (de stad was ten behoeve van de verdediging in tijden van gevaar ingedeeld in 37 wijken of hoofdmanschappen) en de op Gouda betrekking hebbende gedeelten uit de vroegste legger (1408) van de inkomsten van het Grote of Catharinagasthuis. Alle vier bronnen, steeds voorzien van een eigen inleiding, bevatten een aanzienlijke hoeveelheid topografische gegevens. Dankzij de systematische manier waarop die gerangschikt zijn, bieden ze gedetailleerde informatie over de vroege stedenbouw-

kundige structuur van Gouda. Uitvoerige indices maken het omvangrijke namenmateriaal uit de geëditeerde teksten goed toegankelijk.

De titel suggereert al dat in dit boek een hoofdrol is weggelegd voor het register van de hofstedengelden, een soort kohier dat een overzicht geeft van de bedragen die jaarlijks werden opgebracht door de met naam en toenaam genoemde gebruikers van maar liefst 866 Goudse percelen. Aanvankelijk was dit hofstedengeld een recognitietijns ter erkenning van het gezag van de stadsheer, later kreeg het meer het karakter van een grondbelasting. Al in de vijftiende eeuw deed de stadsheer van Gouda er afstand van, waarna het recht op het hofstedengeld versnipperd raakte. In 1804 kwamen de hofstedengelden weer in één hand, die van het Catharinagasthuis, dat de inning met de bijbehorende administratie volhield tot 1945. Het nu uitgegeven register stamt nog uit de periode die aan de opsplitsing voorafging. Gegevens in de tekst wijzen op een ontstaan na juli 1395, waarmee de veronderstelling gerechtvaardigd is dat het register dateert van 1397, toen stadsheer Guy van Blois overleed en zijn goederen met inbegrip van Gouda aan de Hollandse graaf kwamen. Daarmee beschikken we over een relatief vroege en bovendien complete, vrijwel de gehele stad bestrijkende perceelsregistratie, waarvan het vroegste voorbeeld voor Gouda tot voor kort dateerde uit het einde van de zestiende eeuw.

Terecht is het hofstedengeldregister voorzien van een zeer uitvoerige inleiding, die opent met een overzicht van soortgelijke erfrijzen in middeleeuwse Hollandse steden. Daaruit wordt duidelijk dat kan worden verondersteld dat het Goudse hofstedengeld zijn oorsprong vindt in de dertiende eeuw, al dateren voor deze stad de vroegste, verspreide gegevens uit de tweede helft van de veertiende eeuw. In de vorm van een repertorium wordt de bezitsgeschiedenis van het hofstedengeld tot 1945 gereconstrueerd. Fraai is de materiële en inhoudelijke beschrijving van het teruggevonden register, die de relatie tot twee vroegere leggers vaststelt en duidelijkheid schept over de veelbesproken oude en nieuwe hofstedengelden. Dankzij de systematiek en de volledigheid van de bron alsmede de aanzienlijke al beschikbare kennis van de prekadastrale situatie blijkt het vervolgens mogelijk om de gegevens uit het register te projecteren op de plattegrond van de Goudse binnenstad. Zo kan het bedrag achterhaald worden dat voor een bepaalde erfbreedte verschuldigd was. Omdat in Gouda gedurende een langere periode hetzelfde tarief lijkt te zijn toegepast, is het helaas amper mogelijk om de precieze volgorde vast te stellen waarin de percelen in gebruik werden genomen. Wel zien de auteurs kans om nieuw licht te werpen op de gang van zaken bij de splitsing van percelen en daarmee op de manier waarop de bebouwing in de stad geleidelijk dichter werd.

Ter beoordeling van de edities nam ik voor het hofstedengeldregister de proef op de som. De bezorgers hebben er voor gekozen om afkortingen niet in cursief weer te geven maar ze stilzwijgend op te lossen. Dat is jammer, temeer daar identieke afkortingen niet steeds op dezelfde manier zijn weergegeven, zodat we willekeurig 'Herman' en 'Harman' (bijvoorbeeld nrs. 178, 184, 644, 755), 'Gherit' en 'Gheriit' tegenkomen (nrs. 827, 828). Dat onnauwkeurigheid hiervan de oorzaak is, blijkt uit de weergaven 'van der Cleywech' en 'van den Cleywech' (nrs. 602, 622), evenals de lezing s voor een z of omgekeerd (de nrs. 077, 130, 571, 723), het vergeten van een obool (nrs. 809, 818) en de vermeldingen van Pieter Ians en Jacob Jansz 'Wivessoen' in plaats van 'Wivesoensoen' (nrs. 311, 312). Voor menigeen zijn dit misschien futiliteiten, maar zeker wanneer naamkundigen uitdrukkelijk tot het beoogde publiek gerekend worden (x), is dit soort zaken niet onbelangrijk.

Deze kanteekening laat onverlet dat de auteurs een mooi boek afleverden, waarvan de door minutieus en grondig onderzoek verkregen resultaten verschillende nieuwe inzichten opleveren en zo veel bijdragen aan de lopende discussie over het ontstaan en de stadswording van Gouda.

U. de Kruijf, J. Kummer, F. Pereboom, ed., *Een klooster ontsloten. De kroniek van Sint-Agnietenberg bij Zwolle door Thomas van Kempen* (Publicaties van de IJsselacademie CXXIX; Kampen: Stichting IJsselacademie, 2000, 264 blz., €20,40, ISBN 90 6697 112 6).

De mysticus Thomas van Kempen (1380-1471) is natuurlijk vooral bekend vanwege zijn tot op de dag van vandaag veel gelezen *De Imitatione Christi*. Dat hij ook andere boeken schreef, is veel minder bekend; een daarvan was de *Chronica Montis Sanctae Agnetis*, de kroniek die hij schreef over het klooster waar hij bijna 72 jaar woonde. De laatste druk van deze kroniek dateert van 1621, en de laatste vertaling uit het Latijn van 1718, dus het was wel eens tijd voor een nieuwe versie van de kroniek van dit belangrijke centrum van de Moderne Devotie. De historische werkgroep Kloosters IJssel-Vechtstreek heeft dit op zich genomen. Het is, mede door de fraaie vormgeving, een mooi boek geworden. Naast een moderne vertaling van de Latijnse druk uit 1621 hebben de bewerkers van de kroniek een aantal artikelen opgenomen waarin de kroniek in ruimte en tijd geplaatst wordt; zo wordt de Agnietenbergkroniek achtereenvolgens geplaatst in het licht van de Moderne Devotie, het landschap om de berg, de (bouw)geschiedenis van het klooster, en de begraafgewoontes in de Middeleeuwen — dit laatste naar aanleiding van de grote hoeveelheid begrafenissen die door Thomas van Kempen nauwgezet werden opgetekend. Na deze artikelen volgt dan de vertaling van de kroniek zelf door Udo de Kruijf, met daarna de nodige registers.

De eerder genoemde artikelen zorgen ervoor dat de lezer, zonder de Agnietenberg of zijn omgeving zelf te kennen, in staat is de omstandigheden waaronder Thomas van Kempen en zijn broeders leefden te visualiseren dankzij de vele erin opgenomen foto's, afbeeldingen en met zorg samengestelde kaartjes en diagrammen. Ze geven bovendien tal van interessante terzijdes, zoals de bemoeienis van de — mijns inziens in de moderne geschiedschrijving van het zeventiende-eeuwse Nederlandse katholicisme sterk onderbelichte — Zwolse aartspriester Arnold Waeyer (1606-1692) met de opgraving van het gebeente van de nog net niet heilig verklaarde mysticus en de intrigerende legendevorming rond de dood van Thomas van Kempen. Dat hij niet heilig is verklaard, zou volgens deze legende te wijten zijn geweest aan de mening dat de mysticus wellicht nog leefde tijdens de begrafenis, en derhalve misschien in zijn laatste ogenblikken zich nog tegen God gekeerd zou hebben. Die legendevorming kan vervolgens worden verklaard — en ontkracht — aan de hand van modern archeologisch onderzoek. Alleen om deze artikelen al heeft deze editie een meerwaarde ten opzichte van andere kroniekkuitgaven, waar de bijdragen van de bezorgers soms niet verder gaan dan wat noten die obscure woorden in het origineel becommentariëren. En ook een register wordt helaas niet door elke kroniekbezorger noodzakelijk geacht. In de titel staat dan ook geen woord te veel, want dat is precies wat de bezorgers hebben gedaan: de geschiedenis van een klooster ontsloten.

Toch heb ik een tweetal bezwaren. Dat de kroniek is vertaald, en zo voor een groot publiek beschikbaar wordt, valt alleen maar toe te juichen. Maar helaas is niet ook een editie van het origineel opgenomen, wat voor wetenschappers het raadplegen toch lastig maakt; die moeten nu twee boeken naast elkaar leggen om het oorspronkelijke Latijn te kunnen vergelijken met de vertaling. Verder wordt in de tekst van de vertaling ook niet verwezen naar het origineel, zodat het erg lastig wordt om de desbetreffende passages daar terug te vinden. Dat zelfs studenten mediëvistiek geen Latijn meer hoeven te kennen, is nog tot daar aan toe, maar om de Latijnse tekst dan maar geheel weg te laten? Overigens gaan de bezorgers ook niet in op hun beweegredenen om de originele tekst achterwege te laten. Erg jammer, vooral omdat de vertaling niet alleen soepel leest, maar ook nog begrijpelijk is. Men zou willen weten of het Latijnse origineel ook zo vlot is geschreven.

Ten tweede wordt er in de begeleidende artikelen veelvuldig verwezen naar het archeologische